

KRONIKA SLOVENSКИH MEST

ŠTEVILKA 2
LETNIK III

V LJUBLJANI, MESECA JUNIJA 1936

NAČELA IN REZULTATI RESTAVRACIJE NOTRANJŠČINE V OPATIJSKI CERKVI V CELJU

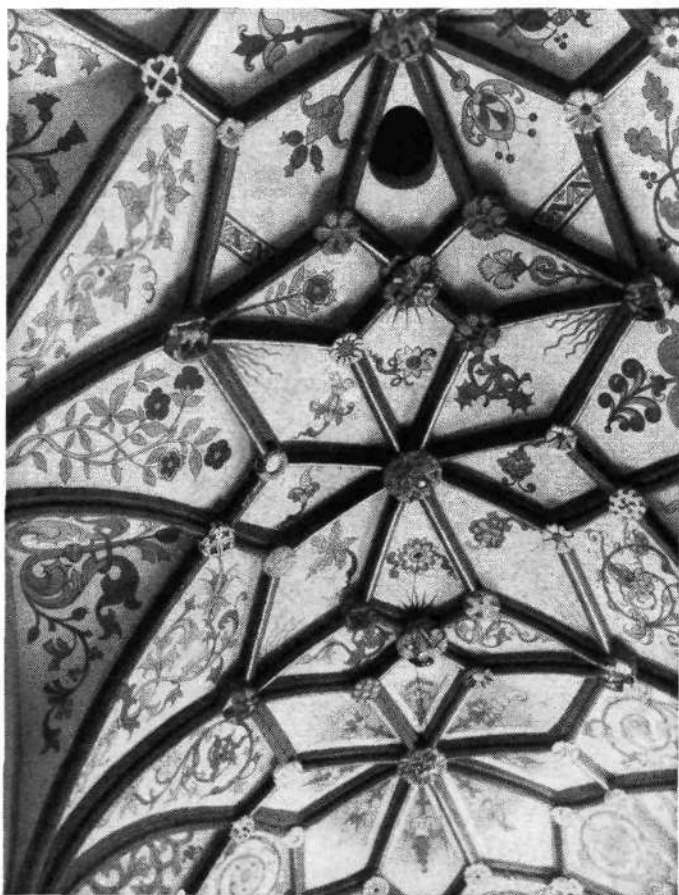
S P O M E N. K O N S E R V A T O R F R. S T E L Ě

V naših mestih so se pogosto ohranile stare cerkve, ki so pa v teku stoletij, posebno v lepoto popolnoma desorientirani drugi polovici XIX. stol. izgubile svoj lepotni značaj. Ker so te stavbe po večini srednjeveške in solidno v gotških oblikah zidane, se kljub novejšim, danes že kar nerazumljivim brezobzirnostim na račun njihove prirodne lepote ni posrečilo, da bi popolnoma uničili njihovo zanimivost; turist še vseeno s pravim užitek zabrodi pod njihove mračne oboke in med nelepo, versko nevzpodbudno in največkrat zaprašeno navlako z užitek razbira poteze stoletja starih spomenikov ter z ljubeznijo sledi njihovi neponarejeni izraznosti. Danes, ko se Slovenija razvija v izrazito turistično deželo, postaja vedno bolj pereč problem njenih kulturnih spomenikov in vsak kraj instinktivno teži za tem, da bi imel tujcu čim več pokazati. Zato postaja vprašanje smotrne obnove starih cerkvâ po naših, po legi in miljejskem sestavu priznani mikavnih mestih eno najvažnejših vprašanj spomeniške politike. Skušnja je namreč pokazala, da se pod njihovim dosedanjim neprijaznim videzom skrivajo še vedno resnične kulturnozgodovinske in lepote vrednote, ki jih je pri pravem razumevanju obnovitvenih problemov še vedno mogoče vzbuditi k življenju. Če se v duhu napotimo v naša mesta, nam postane kmalu jasno, da je velikokrat prav cerkev v labirintu starinskega, pogosto brez nje kar ubožnega selišča edino in glavno oporišče njegove zunanje učinkovitosti in ena najvažnejših, ako ne edina priča njegove zgodovine. Pravilno prebrana, nam zidana listina take cerkve pogosto več in bolj zanesljivo priča o zgodovini kraja kakor vsi pisani viri skupaj. Stopimo v Cerknico, Novo mesto, Laško, Vuzenico, na Ptujsko goro, v Slovenjgradec ali Ljutomer, povsod je starinska cerkev glavna privlačna točka za potnika, ki se razen prirodnih lepote zanima tudi za kulturno preteklost dežele. Drugod pa, kakor v miljejsko tudi sicer prekrasnih mestih podobno Škofji Loki, Kranju, Radovljici, Kamniku, Ptuj, Celju ali Mariboru je cerkev tisti najvišji poudarek v učinkovitem miljeju,

kjer se domišljija razbohota in se ji zazdi, da stoji pred sfingo, ki lahko razkrije najglobokejše skrivnosti.

Domača in tuja spomeniška praksa ima danes že zadosti skušenj, kako naj ravnamo s temi spomeniki, zato smo se odločili, da na zadnjem primeru posrečene restavracije ene naših najzanimivejših starih cerkva, opatijske cerkve v Celju, pokažemo, katera načela so nas vodila pri tem in podobnih podjetjih.

Za razumevanje celotnega vprašanja in motivov raznih ukrepov je potreba, da se seznanimo predvsem z dejanskim stanjem pred restavracijo, kajti prav to stanje je narekovalo tak program in ne drugačnega. V sedanji celoti je opatijska cerkev posledica najmanj 700letnega razvoja. Iz prvotnega romanskega jedra, ki je skrito v spodnjih delih sten srednje ladje, je cerkev rasla v višino in na strani in se šele v novejši dobi pred očmi mnogih še živečih meščanov razrasla v sedanji, v notranjem prostoru nekoliko nepregledni in neenotni sestav večjih in manjših prostornin. Sredo teh prostornin zavzema triladijna, s križastimi oboki z rebri in sklepniki obokana gotška cerkev z nesorazmerno velikim in visokim, enako z ladjo obokanim prezbiterijem. Na severni strani je prizidana prezbiteriju bogato okrašena gotška kapela Ž. M. Božje, južna ladja se končuje s tristransko apsidno, na severu in jugu pa je vsaki izmed stranskih ladij prizidana še po ena kapela iz baročne dobe. Omejujemo se na naštevanje teh sestavin in drugih ne omenjamo, ker so za razumevanje vprašanja, za katero nam gre, brez pomena. Ves opisani sestav prostorov razen kapele Ž. M. Božje je bil doslej preprosto pobeljen in to brez ozira na gradbeno kakovost sestavin stavbe, pri kateri so vsi nosilno pomembni deli, kakor so rebra, sklepniki, konzole, ogli in podobno sezidani iz skrbno obdelanega rezanega kamna. Zaradi te »komisne« enostavnosti je bilo v notranjščini popolnoma zabrisano vse, kar bi moglo pričati o ljubezni, s katero so to navidez dolgočasno lupino prostora svoj čas oblikovali razni stavbeniki.

Sl. 1. Obok prezbiterja župne cerkve v Škofji Loki po restavraciji (slikarija je nova)

Edino kapela Ž. M. Božje, ki je bila 1864 po stropu sicer nanovo, a lepotno zrelo poslikana in katere stene krasi odlična kamnoseška in kiparska dela začetka XV. stol. v obliki figur, konzol, baldahinov, sedežev in shramb, je radi prevelikega oblikovnega bogastva, ki ga brezobzirni čopič zidarjev ni mogel zabrisati, še vzdrževala dostojanstvo bisera gotške arhitekture in umetnostne posesti Celja. V opremi cerkve same sta se odlikovala razen kulturnozgodovinsko pomembnih nagrobnikov samo marmornati veliki oltar, ki je značilno in dragoceno beneško delo iz l. 1743., in prižnica, katere odlična, s finim čutom za oblikovanje lesa izvršena baročna oblikovnost se je skrivala pod neprikupno in surovo občuteno novejšo barvarijo. Šele sedaj, ko jo je podobar in pozlatar M. Hohnjec potrpežljivo ostrgal in odkril izpod neokusne novejša barve prav odlično prvotno marmoracijo iz okrog 1740/50, je ta prižnica zopet oživela in bo z oltarjem vred resničen kras prenovljenega prostora. Vse ostalo v tem hladno stvarnem in umetniško neresničnem prostoru pa je bilo z izjemo nekaterih dobrih, po kotih samevajočih slik lepotno brezpomembno in je v celoti notranjščine cerkve sv. Danijela daleč prekričalo vse, kar je bilo na njej dobrega. In to dobro, pozitivno in lepotnega učinka zmožno, se je skrivalo prav pod onim že omenjenim komisnim beležem.

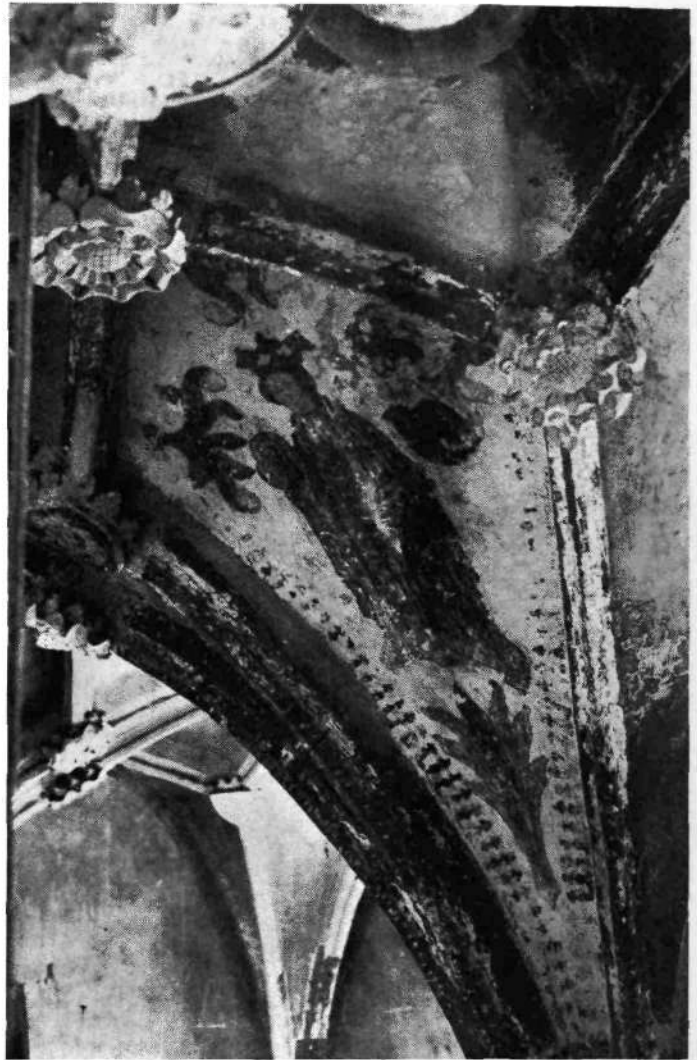
Kdor se je nekoliko pečal z umetnostno zgodovino ali kdor je potoval po svetu in samostojno opazoval slavne spomenike srednjeveške arhitekture, vé, da so

bile gotške stavbe brez ozira na to, ali so bile velike in razkošne katedrale in s posebno skrbjo okrašene kapele ali skromne podeželske stavbe, zidane tako, da so se njih sestavni deli vidno razvijali pred očmi gledalca in mu po svojih oblikah nazorno pripovedovali, kako stoje na tleh, kako rasejo v višino, kako se razraščajo kakor vejevje dreves v gozdu po obokih in kako se tam prepletajo in spajajo v sklepniških ter je gledalec prepričan o njih moči in zanesljivosti njihovega obstoja. Kakor postavi sodobni gradbenik, ki zida železobetonske konstrukcije, najprej takozvani skelet, ogrodje ali okostje stavbe, ter ga potem izpolni s konstruktivno, za obstoj stavbe, ki je dan že z golim skeletom, manj važno ali nevtralno steno iz opeke ali podobnih gradiv, podobno je (vsaj teoretično) tudi gotški stavbenik gradil tako ogrodje iz rezanega kamna. Kakor sodobni stavbenik stremi za tem, da bi v lepotnem izrazu svoje železobetonske stavbe ta konstruktivni značaj tudi vidno izrazil, je gotški arhitekt naslonil lepotni izraz svojih stavb prav na to trdno nosilno ogrodje, sestavljeno iz rezanega kamna; puščal ga je v celoti vidnega; ako ga je barval, ga je barval samo toliko, da je kljub barvi značaj kamna prevladoval, ali pa če ga je vseeno pokrnil in pobarval, je to rešil v obliki takih dekoracij, ki so bile zmožne simbolično izraziti posele dotičnega stavbnega člena. Pred slikarskim izrazom pa je upošteval kamnu lastni kamnoseški izraz, ki se je javljal v profilaciji, preračunjeni oblikovnosti teh členov in posebno v kiparskem in reliefnem okrasu dekorativno pomembnejših delov, glavnic ali kapitelov stebrov, konzol (kamenitih opor) reber in sklepnikov na obokih. Poslikaval pa je predvsem v to mrežo arhitekturnih konstrukcij razpete, iz drobnega kamna sezidane stene, ki jih je radi manj skrbne in nepravilne izgradbe moral pokrivati z ometom. Na stenah je bila fantazija umetnikova v formalnem pogledu svobodna, ker ni bila vezana na njih konstruktivni značaj, ampak samo na meje okvirne arhitekture; zato je slikar s pridom lahko slikal po njih obširne figuralne prizore. Malo je srednjeveških cerkvâ, ki vsaj deloma niso bile slikane. O manjših pa lahko trdimo, in to potrjuje tudi slovensko srednjeveško gradivo, da so bile vsaj v prezbiterijih popolnoma slikane in je slikarija, ki je strogo upoštevala zgoraj označeno vidno, v stebrih, polstebrih in rebrih s sklepniki in konzolami izraženo konstruktivno ogrodje, bistveno sodelovala v lepotnem izrazu gotških cerkvâ.

Ako se tega dejstva zavedamo, smo našli že tudi izhodno točko za obnovitev notranjščine celjske opatijske cerkve. Njeno dosedanje stanje je predstavljalo za njeno prirojeno, na tehniko gradbe oprto lepotnost popolno zanikanje tega s postankom stavbe neposredno brez vsake druge pomoči že doseženega izraza. Prva, iz razpoloženja širokih plasti našega ljudstva in tudi povprečnega izobraženstva logično izvirajoča misel, ki je bila še ob začetku 20. stoletja vsepovsod v veljavi, bi se bila pred problemom njene obnove glasila: Poslikajmo našo cerkev! Da je tudi historično upravičena, izvira iz zgornjega dejstva, da je slikarija redno podpirala in dopolnjevala lepotnost srednjeveških stavb. Toda kako slikati? je sledeče in bolj važno vprašanje. Naši očetje so to vprašanje reševali tako, da so stavbo, kakor so jo našli, od vrha

do tal na novo poslikali. Če je bilo sredstev dovolj, bogato figuralno, če jih ni bilo, pa so jo, kakor so se izražali, ornamentirali. Za to, kakšni so bili lepotni rezultati teh slikarij, imamo obilo primerov iz 2. pol. XIX. in zač. XX. stol. tudi v naši domovini. Jasno tudi vidimo, kako je smisel za resnično dekoracijo, ki arhitekturo dvigne in oživi, propadel, če pomislimo na slikarijo v župni cerkvi v Laškem, v ladji proštije cerkve v Ptujju in na nešteto drugih mestih, kjer vse delo dokazuje samo, da si sodobni slikar ni bil svest daljnosežnosti svojega dela in je stremel samo za tem, da bi naročniku čim več nudil.

Vsako še tako skromno, iz čistega arhitekturnega občutja porojeno stavbinsko telo pa že samo v sebi nosi mero, ki je dodani okras ne sme prekoračiti. Predvsem pa zahteva od slikarja spoštovanje do stavbnih sestavin, ki so početek vse njegove prirojene lepote. Nesreča za naše cerkve je bila, da so te slikarije izvrševali obrtniki in ne zrele umetniške moči. Obrtnik bi bil sicer tudi mogel kaj dobrega narediti, ako bi bil delal v zvezi z arhitektom, ki bi mu bil obseg dekorativnega posla začrtal in strogo predpisal. Šele v XX. stoletju se je prav ob naslonu na arhitekturo in na preporod umetne obrti v deželah, ki vodijo v sodobni kulturi, posebno tudi v nam bližnji Nemčiji, marsikaj izboljšalo. Tudi pri nas so prav arhitekti moderne šole, tako posebno Ivan Vurnik pri Sv. Katarini, prvi pokazali, kako se da smiselno in svojemu značaju primerno okrasiti s slikarijo star prostor. Ni pa mogoče reči, da bi bilo to gibanje zajelo vse kroge obrtnikov, v katerih rokah so dan za dnem taka dela. Pa tudi gibanja za preporod cerkvene umetnosti, ki je bila v 2. polovici XIX. stol. na eni najnižjih stopenj v svoji zgodovini, so pokazala marsikako dobro delo, ker so zahtevala, naj taka dela izvršujejo zreli, resnični umetniki in ne obrtniki. Kljub zanimivim rešitvam nalog, n. pr. v gotski cerkvi sv. Petra v Koelnu in drugod, pa ta dela, izvršena v starih stavbah, umetnostno niso popolnoma zadovoljevala in je začelo prevladovati prepričanje, da je sedanost nezmožna, da s svojimi sredstvi in razpoloženi obnovi tisto barvno dekorativno kulturo, ki je značilna za srednjeveške spomenike. Kot odgovor na to prepričanje se je oglasilo v Nemčiji deloma pa tudi pri nas geslo: Interpretacija arhitekture! To se pravi, naj se nova barva podredi danemu prostoru in naj služi jasnosti in izrazu njegovega prirojenega reda. Loči naj noseče in nošene dele stavbe in v barvi izrazi tisti značaj stavbe, ki je neposredno dan v njeni konstrukciji. Vendar tudi ta poskus ustvaritve novih lepotnih harmonij ni zadovoljeval in je zadnja leta prevladalo in najlepše sadove rodilo načelo, da se odpovemo vsakemu slikanju in skušamo z restavracijo rešiti samo tiste lepote sestavine, ki so v stavbi dane, a doslej zabrisane ali skrite. Tako je danes oživiljenje tradicije v obnovljenih spomenikih postalo glavno gibalno restavracijskih del. Dobro je izrazil te skušnje Nemeec Hans Weigert, ki pravi: Predpogoji za obnovo so sicer pri vsaki stavbi drugačni, načelno pa po dosedanjih izkušnjah lahko zahtevamo, da se pred določitvijo obnovitvenega načrta poiščejo ostanki stare slikarije. Te bomo večinoma našli; po njih bomo uredili drugo. Kjer ne bomo nič starega našli, bomo odkrili material in uveljavili barvo kamna. Statično ali lepотно važne

Sl. 2. Škofja Loka, slikarija, odkrita na oboku ladje župne cerkve (iz okr. 1470—80)

člene bomo poudarili s čistimi prstenimi močnimi barvami, ne pa s paletno dekoracijskega slikarja. Iz teh skromnih začetkov upamo, da se bolj verjetno kakor iz bahavih celotnih poslikav, razvije nova tradicija, nov stil cerkvenega arhitekturnega slikarstva. Slikarji, ki mislijo, da zmorejo več, naj poskušajo svoje moči v novih stavbah. Starim cerkvam pa bomo pustili ali vrnili tisto obleko, ki jim jo je dodelil čas postanka.¹

¹ Prednje je napisano po lastnih opazovanjih in po načelno važnem članku Hansa Weigerta, Die Wiederausmalung des Limburger Doms und grundsätzliche Fragen der Kirchenbemalung, v Deutsche Kunst- und Denkmalpflege, 1935, str. 121—125.

Ta članek bistveno dopolnjujejo mnoga poročila o obnovitvenih delih v gotskih cerkvah v Nemčiji v istem listu. Tako posebno: Hubert Lütcke, Die Wiederherstellung der St. Elisabeth-Kirche in Marburg an der Lahn, l. 1933., str. 81—110, ki vsebuje mnogo s temi problemi vsestransko vezanih pobud; Rudolf Pfister, Die Wiederherstellung im Innern des Domes zu Unserer Lieben Frau in München, l. 1934., str. 209—217; Günther Grundmann, Die Wiederherstellungsarbeiten im Innern des Breslauer Domes, l. 1935., str. 1—12; Georg Lill, Die Wiederherstellung im Innern des Domes zu Augsburg, l. 1935., str. 65—71; Albert Schröder, Wiederherstellungen von Kirchen im Leipziger Land, l. 1936., str. 64—70 in dr.

Sl. 3. Slikarja, odkrita na oboku ladje v župni cerkvi v Škofji Loki (iz okr. 1370–80)

To gibanje je rodilo v zadnjem desetletju tudi pri nas in v sosednji Avstriji prav zadovoljive sadove. V Krki na Koroškem so v stolnici odkrili celo vrsto umetnostno zgodovinsko dragocenih fresk in po ostankih prvotne barvarije reber in obokov obnovili notranjščino. Ker je bil to eden prvih poskusov (pred vojno so podobno rešili notranjščino samostanske cerkve v Millstattu), moramo po poznejših delih drugod reči, da ni popolnoma zadovoljiv. Prevelika vsiljiva novost polihromacije reber fino čutečega opazovalca nekoliko razočara. Ugodnejši je celotni rezultat v nam tako bližnji romarski cerkvi pri Gospej Sveti. Na obokih srednje in prečne ladje so odkrili in obnovili dekorativno in figuralno slikarijo, ki odlično dopolnjuje prirojeno lepoto stavbe. Zgledne rezultate pa je nova smer dosegla pod zaščito škofa Pawlikonskega v Gradcu, kjer so bile restavrirane notranjščine mestne, frančiškanske in stolne cerkve. V stolnici freske na obokih zelo ugodno dopolnjujejo plemeniti arhitekturni okvir.

Tudi pri nas ta načela polagoma prodirajo. Propagandno poslanstvo so v tem oziru prevzele obno-

vitve nekaterih baročnih cerkva. Prva je bila notranjščina samostanske cerkve v Stični, ki ji je poprej manjkalo tonske enotnosti, ker je bila ladja drugače tonirana kakor prezbitarij. Obnovitev je bila izvršena v belo rumeni harmoniji in je marsikomu odprla oči za to, da dobra arhitektura prav za prav ne potrebuje slikarjeve pomoči, posebno ne slabe pomoči, da bi ugodno učinkovala. Druga je bila notranjščina cerkve viteškega reda v Ljubljani, ki je bila poprej precej nesmiselno in neumetniško poslikana. Tu je bila izbrana pod vodstvom arhitekta Plečnika belo siva harmonija, kombinirana z zlatom. Sledil je poskus restavracije prve gotske stavbe pri nas, župne cerkve v Škofji Loki. Delo je bilo pravilno vpeljano; cerkev je arhitektonsko ena najbogatejših v Sloveniji in je bil ugoden rezultat zagotovljen, če bi bili ostali pri prvotnem programu, da se oprostijo kamnitne sestavine stavbe beleža in ometa in restavrirajo eventualno najdene slikarije. Res se je pokazalo, da je obok ladje dekorativno in deloma tudi figuralno poslikan. To prvo delo pa se je deloma ponesrečilo radi nesposobnosti slikarja obrtnika, deloma pa tudi radi prevelikega priganjanja, naj se delo, ki je bilo oddano za konkurenčno doseženo smešno nizko ceno, pospeši (sl. 1). Le nekaj boljše ohranjenih slikarij je rešil restavrador M. Sternen (sl. 2 in 3). Odličen rezultat je pa dala restavracija župne cerkve v Vitanju, izvršena po M. Sternenu.

Nekoliko drugačen je bil problem pri obnovitvi neokusno poslikane, barokizirane, v prezbitariju plemenito gotske stavbe minoritske cerkve v Ptujju. Vse slike so bile po obnovitvi zabrisane in notranjščina nanovo belo-sivo barvana, kar je dobro uspelo in pridobilo temu načinu nove prijatelje. Tu je bila tudi prvič odkrita podobno kot sedaj na celjski prižnici pod neokusno novejšo barvo odlična baročna marmoracija na oltarjih, ki so danes ponos Ptujja.

Sledila je prav tako posrečena restavracija notranjščine gotske, deloma barokizirane župne cerkve pri Sv. Lovrencu v Slovenskih goricah.

Težji je bil problem pri obnovitvi notranjščine cerkve sv. Petra v Ljubljani, ki ima na obokih dragocene freske Fr. Jelovška, kjer pa so bili po potresu nekdanj svetli, bogato razčlenjeni spodnji deli arhitekture neokusno poslikani prav do tal. Uvidevnost in primer Stične sta v tem primeru zmagala: vse no-

Sl. 4. Kranj, slikani obok župne cerkve v Kranju pred restavracijo

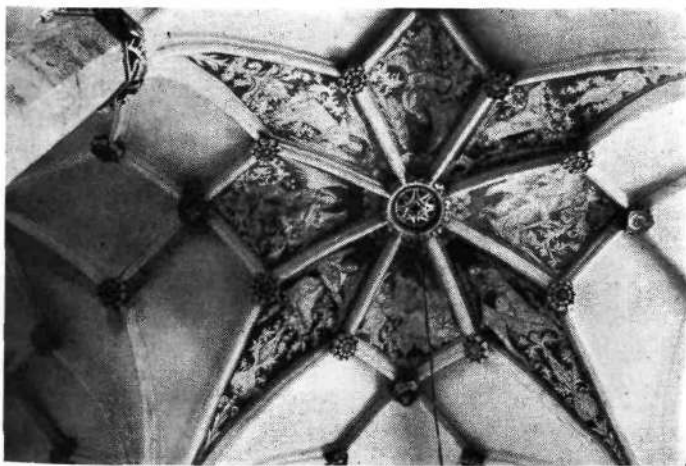
vejšje slike so bile z malo izjemo odstranjene, arhitektura belo sivo tonirana in slike na obokih očiščene preslikav. Rezultat te restavracije, ki jo je izvršil P. Železnik, je ena najlepših cerkvenih notranjščin Slovenije.

Sledilo je zopet veliko, zelo kočljivo, a pomembno delo prenovitve neokusno in arhitektonsko pogosto nesmiselno poslikane župne cerkve v Kranju, ki je po svoji bogati arhitekturi sestra manj srečno restavrirane škofjeloške (sl. 4). Vse slikarije so bile odstranjene, kamnitni deli odkriti in deloma puščeni v odlični zlatorumeni naravni barvi, deloma pa diskretno nanovo barvani. Stene in polja na obokih so bila gladko barvana, na sredi glavne ladje pa so bile odkrite krasne slike iz okr. 1460—70, predstavljajoče angele z godalnimi orodji med dekorativnim rastlinjem. Lepota restavrirane cerkve toliko presega prejšnje stanje, da si jo upamo proglasiti za ponos naše spomeniške posesti. »Lepi angeli« na oboku kranjske cerkve svirajo eno najmilejših melodij, kar jih pozna naša umetnostna preteklost (sl. 5 in 6).

Po teh skušnjah šele je prišla na vrsto opatijska cerkev v Celju. Brez velike uvidevnosti g. opata bi bilo podjetje v sedaj dovršeni obliki komaj mogoče.

Kakšen je bil v Celju dani položaj, sem povedal v uvodu. Po tem, kar smo doslej slišali, je jasno, da je bil na vprašanje, kako izvršiti obnovev, nemogoč prvi, za naše razmere najpopularnejši odgovor, poslikati cerkev nanovo. Riziko pri tej rešitvi bi bil popoln, upanja na resničen lepotni uspeh pa skoraj nikakega. Preizkušena pot, ki jo danes priporočajo v Nemčiji, ki so jo zgledno hodili v Gradeu in ki nam je dala minoritsko notranjščino v Ptuj, šentpetrsko v Ljubljani in v župni cerkvi v Kranju, pa je obetala ugodne rezultate: cerkvi naj se vrne s tem, da se kamen reber in konzol odkrije, zopet tista prirojena lepotnost, ki jo je imela ob postanku. Preiščejo naj se stene, če ni mogoče ostankov slik, in če se pokaže možnost njih restavracije, naj se ohranijo. Dekorativne ostanke na obokih bi bilo mogoče vzeti eventualno tudi za vzorec pri obnovitvi dekoracije.

Lepotni rezultat celjske obnovev je popoln. Pa tudi znanost je prišla na svoj račun. Izkazalo se je, da je bila cerkev večkrat slikana. Slike na stenah so

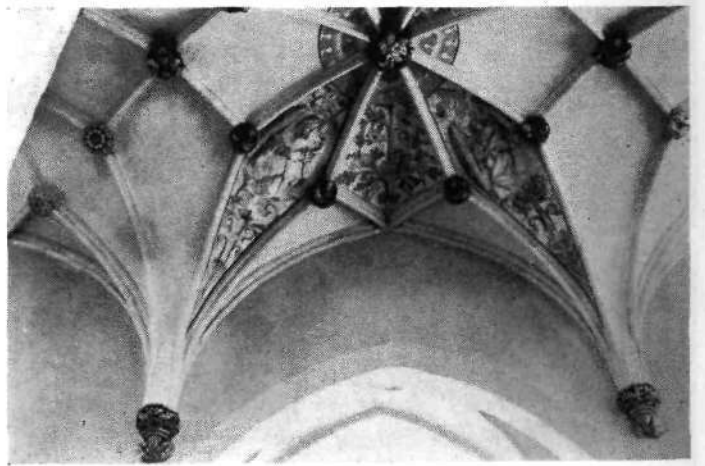

Sl. 5. Kranj, novoodkrilate slike iz okr. 1460—70 na oboku ladje župne cerkve v Kranju

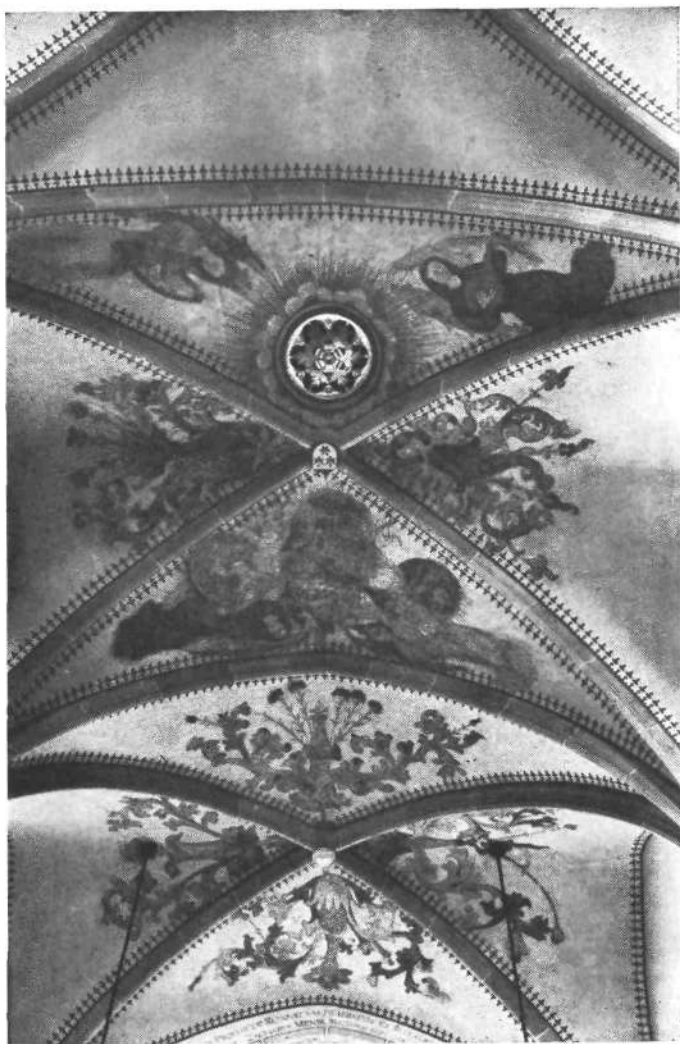
Sl. 7. Obok prezbiterja opatijske cerkve v Celju po restavraciji z novoodkritimi slikarijami iz 1. pol. in srede XV. stol.

bile ohranjene v odlomkih, ki so bili zopet ometani, ker so bili premalenkostni, da bi jih mogli obnoviti, slike na obokih prezbiterja in ladje pa je bilo mogoče rešiti in sedaj služijo poleg čistih, plemenitih črt arhitekture obnovljeni notranjščini v glavni

Sl. 6. Kranj, župna cerkev, obnovljena slikarija iz konca XV. stol. na oboku ladje v župni cerkvi

okras. Slikarija oboka prezbitarija je svojevrstna in kaže, da je bila enkrat dopolnjena. Pripada še prvi polovici XV. stol. in jo pred vsemi podobnimi doslej pri nas najdenimi odlikuje dekorativni, od mozaičnega pasu obdani krog sredine, skozi katerega se razraščajo listnate veje po kapah obokov (sl. 7). Slikarija v ladji je precej mlajša in ni več samo dekorativna, ampak tudi figuralna. Nastala je v 2. pol. XV. stol., verjetno že precej proti koncu (sl. 8). Ta slikarija vsebuje bujne listnate veje, podobne onim, ki so se našle tudi v graški stolnici, v Kranju in drugod. Podobno kot v Gradcu, Škofji Loki in pri Gospe Sveti so med veje naslikane figure angelov z godali, velik, slabo razločen grb s cesarsko krono in dva angela z grbi, od teh eden s štajerskim panterjem. Slike so v barvi zelo močne in kakor kaže nekaj dobro ohranjenih obrazov, po kakovosti razmeroma dobre. V apsidi na vzhodni strani južne ladje so se našli ostanki renesanske, pri nas redke slikarije z zanimivo Kristovo glavo in slikami dvanajstih apostolov v vitičasti ornamentiki iz konca XVI. stol. (sl. 9). Na severni steni prezbitarija je bil ugotovljen figuralni dekor okrog nekdanjega stenskega tabernaklja z več figurami, med njimi Devica Marija, pribežališče kristjanov s plaščem. Te slike so bile nekako iz srede XV. stol. V ladji, kjer sta že od prej za prižnico znani

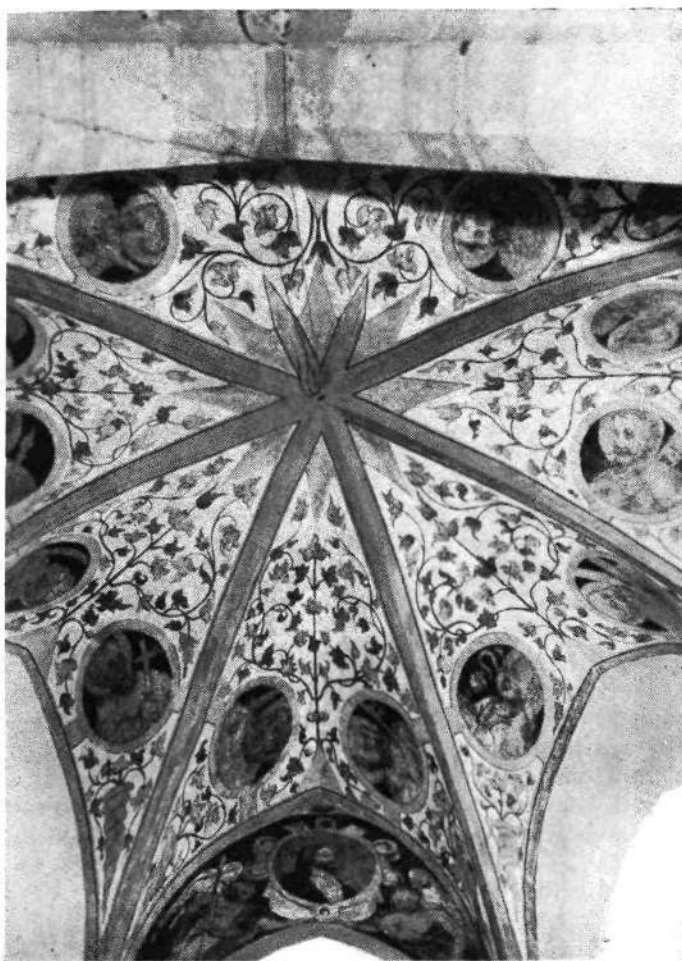

Sl. 8. Celje, novoodkrita slikarija na oboku opatijske cerkve iz 2. pol. XV. stol.

2 plasti slik, ena z lepim, od smrti vstalim Kristusom in nečliljivim napisom iz srede XIV. stol., druga kakih 100 let mlajša, a ohranjena samo v odlomku glave in dela dekoracije. Nasproti na severni steni je bil ugotovljen komaj razločen ostanek Marijinega oznanjenja iz istega časa kakor od smrti vstali Kristus. Tudi nad vhodom v kapelo Ž. M. Božje je bil najden odlomek renesanske dekorativne slikarije nekako iz srede XVI. stol. Drugod po obokih pa so se kazali semintje ostanki dekorativnih bordur.

Znanstveni rezultat del pri tej obnovitvi se javlja tudi v pri nas malo opaženih spomenikih srednjeveškega stavbarstva, v tako zvanih kamnoseških znakih. Nekateri so naravnost bogato kombinirani (sl. 10). Za zgodovinarja arhitekture imajo veliko važnost, ker so to znaki posameznih kamnosekov in iz njih lahko sklepamo na obseg dela ene delavnice v isti stavbi, v splošnem pa nam omogočajo ugotoviti dela, ki jih je izvršila ista delavnica na različnih krajih in tako tudi ozemlje zaposlenosti posameznih delavnic.

Celjska opatijska cerkev v svoji restavrirani obliki lahko služi za zgled, koliko lepote in kulture je skrite pogosto pod navidez skromno in nevsiljivo zunanostjo naših starih cerkvâ. Celje, ki je znano po svoji lepi legi in po svoji prikupni zunanjščini, je kljub slavni zgodovini razmeroma ubogo na spomenikih preteklosti. Z obnovljeno notranjščino cerkve sv. Danijela pridobiva sedaj tudi turistično važen spomenik, ki se enakopravno pridružuje že široko znanemu stropu v stari grofiji. Kakor je pri restavraciji tega stropa Celje zgledno pokazalo, kako je treba ravnati z umetnostnimi spomeniki, tako tudi sedaj uči, kako je treba ravnati s starimi spomeniki cerkvene umetnosti in koliko lepotnega bogastva se skriva po navidez nezanimivih cerkvah po naših mestih. Bistvo nauka, ki ga uči obnovljena notranjščina cerkve sv. Danijela, pa je v tem, da vsak obstoječi spomenik nosi mere in zakone svoje lepčnosti v sebi in se more samo po njih in po nobenih svojem organizmu tujih dodatkih izraziti. Cerkev v vsem svojem pojavu z okrasjem in opremo vred je organizem, v katerem gospoduje arhitektura, ki mu je bila dana s trenutkom, ko se je uresničil v svetu vidnih oblik. Kakor se posamezno človeško telo razrase samo do individualno, po prirojeni zmožnosti umerjene popolnosti oblike, v kateri se izraža vsa njegova osebna lepota in moč in ki ji z lepotili in vbrizgi ne moremo ničesar bistvenega dodati, prav tako je tudi z lepčnostjo cerkvenih stavb. Vsak okras, ki gre preko arhitekturnega okvira, je odveč in največkrat lepotnemu učinku škoduje. V Celju smo z odkritjem kamnitne konstrukcije rešili najprej ta arhitektonski okvir, ki je sam v sebi lepотно zadostno popoln in bi nujno ne potreboval sploh nobenih dodatkov. Beleža oproščeni kamen zopet živi svoje prirodno življenje in je lep v svoji naravni strukturi in barvi pa tudi v obliki, ki mu jo je dala večča kamnoseška obdelava. V svoji funkciji, ki jo v stavbi vrši, je živ in prepričevalno trden; eleganten je, kadar se krivi po črti loka ali oboka; težko resen je, kadar strinja svoje sile v sklepniku vrhu oboka. Igra napetih sil, ki je po njem uresničena, je sama v sebi lepša kot najumetnejša slikarija, zato v načelu tudi sama po sebi zadostuje za izraz lepotne popolnosti. S tem, da smo v Celju

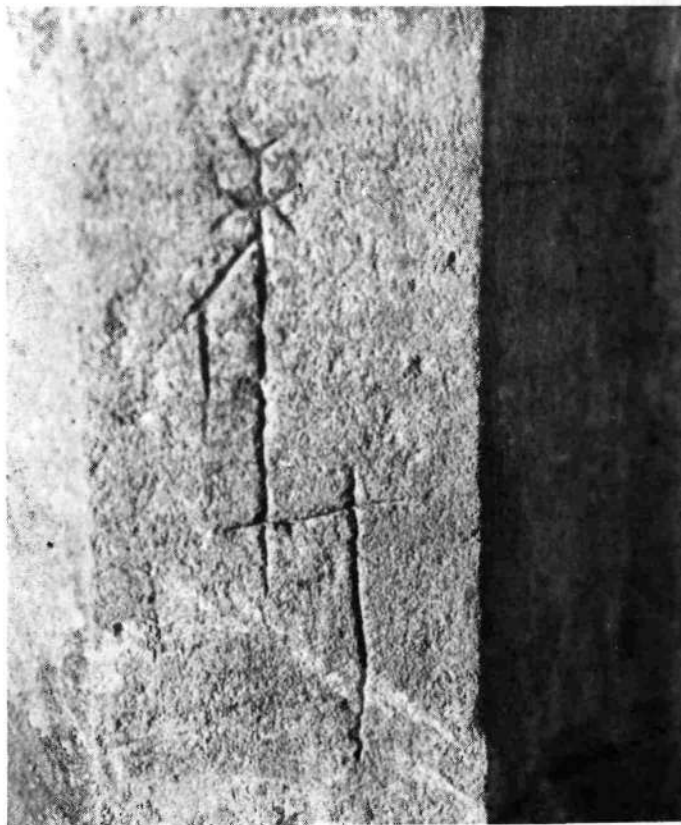
Sl. 9. Opatijska cerkev v Celju, novoodkrita slikarija na oboku južne kapele, konec XVI. stol.

poiskali njo, smo storili že, kar smo bili preteklosti stavbe nedvomno dolžni. Naše prizadevanje pa je bilo poplačano še bolj s tem, da nam je ta zastrta preteklost sama podarila tisti več, po katerem tolikokrat hrepenimo pri oblikovanju notranjščin naših cerkva, lepi slikarski okras arhitekture, okras, ki bi mu lepšega nadomestila ohromela sodobna krasilna domišljija ne bila mogla izmisliti, okorela roka naših obrtnikov pa še manj izrisati.

Pred obnovitvijo je bila celjska opatijska cerkev nekam mrtva, nekam vase stisnjena kakor bi jo zeblo; zdelo se je, da je njena prostornina slabo proporcionirana in njena arhitekturna čilost za večno mrtva. Danes je kakor pomlajena: prirodna lepota kamenitih konstrukcij jo prepričevalno nosi v višino in po nji zopet praznuje zmagoslavje nad uporno, k zemlji priklenjeno leno gmoto srednjeveški stvariteljski duh. Vesela je zopet in zopet zadostna, da v njih posebni lepoti uveljavlja slikana okna v prezbiteriju, veliki oltar in prižnico. Gradbeni material, barva in svetloba so harmonično združeni premagali smrt, ki je že iztezala roke po ti stavbi. Pod pero mi sili, kar je zapisal ob obnovitvi notranjščine stolnice v Bressloui G. Grundmann:¹ »Umetnostna obnovitev (te cerkve) sloni na učinku barve, ki je podrejena celoti prostora in vrši prostor oblikujočo funkcijo. Če mi-

slimo pri tem na materialno podlago, ne izpolnjuje barva svoje sintetične naloge samo s tem, da je dana ometanim ploskvam, ampak tudi pri odkritem peščencu in opečnem zidu; oba glavna dela prostornine, prezbiterij in ladjo pa veže v enoto, ki ima svoje težišče v prezbiteriju. V tem je tudi bistvo oblikovalnega načela, ki se zaveda krivde XIX. stol., o kateri pravi Pinder: „Niso uničevali samo posameznosti, uničevali so celote. ‚Celota‘ pa ni slučajno filozofski osnovni pojem v okviru samospoznanja naših dni — celota in pojav.“ Celota prostornine je predpogoj njenega novega pojava: prostornina je pridobila zopet izgubljeno širino, globino in višino, prerasla je sama sebe, ker danes njene stavbinske mere učinkujejo zopet tako, da širijo prostor, mesto da bi ga zoževale. Barva je dala namreč gradivu, ki je učinkovalo doslej brez notranje zveze v svoji na zemljo navezani gostoti, prostorninsko razdeljeno osvetljenost v atmosferičnem smislu... Barva in luč dajeta življenje materialu, kar mu vrača svobodo v gradivu in oblikovanju, povzročata pa tudi jasnost njegove vloge v konstruktivnem arhitekturnem organizmu gradbene zasnove. Tako je bresslauska stolnica resnično dobila dušo, ali kakor se nestrokovnjaki izražajo, postala je zopet stolnica, ker je oproščena vsega preveč zemeljskega in je resnično sveta.«

Vse to oznanja danes tudi obnovljena celjska opatijska cerkev: vrnil se je vanjo zopet duh, ki bo nemo toda prepričevalno vršil svoje poslanstvo ter budil k sebi ravnemu pomlajenju svoje sestre v Laškem, v Ptujju, v Mariboru in po mnogih naših mestih in trgih.

Sl. 10. Kamnoseško znamenje na slavaloku južne kapele v opatijski cerkvi v Celju

¹ Deutsche Kunst- und Denkmalpflege 1935, str. 10.